

Церковні старожитності Чернігова XVII-XVIII ст.

Пам'ятки сакрального мистецтва Чернігова – напрестольні хрести, потири, дарохранильниці, що нині зберігаються в Чернігівському історичному музеї ім.В.В.Тарновського, привертали увагу краєзнавців протягом двох останніх століть. Свідчення про них знаходимо у дослідників церковної старовини О. Шафонського, Ф. Гумілевського, Д. Козминського, І. Кибальчича, І. Платонова, О. Філоновського, В. Шугаєвського, В. Дроздова, а також у описах церковного майна.¹ В роки другої світової війни більшість пам'яток були повністю чи частково депаспортизовані, і це наразі єдине джерело, що надає інформацію про їхнє походження, належність конкретному храму, допомагає ідентифікувати предмети.

Звернемось спочатку до христів напрестольних. Свою назву напрестольний хрест отримав від використання його в церковній службі, коли він знаходиться на престолі у вівтарі, де вершиться безкровна жертва тіла і крові Христа. Напрестольний хрест є образ Розп'яття Господнього, тому на ньому обов'язково повинно бути зображення розп'ятого Христа. Цей хрест має і інші назви — благословляючий, благословенний. Православ'я визнає хрести чотири-, шести-, семи-, восьмикінцеві. Напрестольні хрести виготовлялись із дерева, обкладались золотом чи сріблом або виливались із дорогоцінних металів, були порожнистими або з вкладеними в порожнину дерев'яними хрестами.

В музейній колекції зберігаються три напрестольні хрести, що походять з храмів Чернігова і мають вкладні написи. Два з них – типові зразки московської торевтики кінця XVII ст., про що свідчать виявлені на них річні тавра, а непрямым підтвердженням виготовлення христів у Москві є вкладні написи. За формою, розміром, композиційною схемою вони майже тотожні і зроблені майже одночасно.

Найбільш ранній з них (інв. № И-2524) пожертвований Яковом Одоєвським до древнього Іллінського монастиря, про що говорить різний напис слов'янськими літерами на звороті держака: «Л•ТА З Р 4Θ (1691) МАИЯ В ЄІ (15) ДНЬ ДАЛ• СИІ СТЫЙ КРСТ• В ЧЕРНИГОВ• В•ІЛЬИНСКОЙ МНСТРЬ ПО РОДИТЕЛЕХ• СВОИХ• БОЯРИН• КНЗЬ ЯКОВ• НИКИТИЧ• ѿДОЕВ•СКОЙ». Того ж року він зробив аналогічний вклад до Селецького монастиря.²

Дарувальник хреста Я.Одоєвський веде свій родовід від чернігівського князя Святослава Ярославича, він був наближений до царського двору, очолював стрілецький і аптечний прикази, управляв також приказом казанського палацу.³

Хрест розміром 36 x 21,5 см срібний золочений восьмикінцевий з округлими виступами на шести кінцях та двома медальйонами, формою наближеними до квадрифолія, на кінцях середньої поперечки. В порожнину хреста вкладено дерев'яний хрест. На чільному боці карбовано Розп'яття на семикінцевому хресті. Під розпластаними міцними руками Ісуса янголи, стоячи на колінах, приймають кров у чаші. Тіло Христа трактоване досить реалістично: запалі груди і живіт, голова скорботно схилена на праве плече, великі опуклі очі закриті, уста зімкнуті. Обабіч в медальйонах – рельєфні напівпостаті Марії і Іоанна (майже втрачено). Угорі серед купчастих хмар зображення Саваофа, з вуст якого сходить Дух Святий у вигляді голуба, по боках антропоморфічно відтворено місяць і сонце. Внизу під Розп'яттям – голова Адама, поряд – Марія Магдалина і сотник Логгин у шоломі, панцирі, плащі-накидці. Від підніжжя хреста по держаку в'ється соковите стебло, уквітчане ліліями. Саме наприкінці ХУІІ ст. російські сріблярі під впливом європейського бароко починають натуралістично відтворювати рослинну орнаментику, більш реалістично зображувати фігури людей. На зворотному боці пам'ятки карбовано 12 гладких медальйонів в обрамленні завитків. На держаку в 9 рядків кирилицею вибито вкладний напис. Край хреста обведений подвійним джгутом. Ребро хреста гравійоване бігунцем зі спіралеподібними завитками. Абрис хреста, його іконографічна схема, особливості моделювання фігур, декоративне оздоблення – характерні для московської металопластики кінця ХУІІ-почат-

ку ХУІІІ ст. Підтвердженням цьому є виявлені на лицевій пластині два тавра – московське річне з останньою літерою “Ө” (перші дві “РЧ” пробиті цвяхом і не читаються), яка вказує на виготовлення виробу у 1690–1691 рр., та тавро проби з літерами “Л^КВ”, що ставилось на виробках у 1686–1698 рр.⁴

Після закриття Троїцько-Іллінського монастиря (1786 р.) хрест зберігався в ризниці архієрейського дому, що розміщувалась у Введенській церкві цього монастиря. 1817 р. на прохання протоієрея Спасо-Преображенського собору І.Єленєва, який скаржився архієпископу Михайлу Десницькому на бідність храму, хрест був переданий сюди⁵, а 1922 р. надійшов до музею.

Завдяки щасливому випадку зберігся до наших днів хрест, яким Петро І нагородив чернігівський козацький полк за взяття штурмом турецької фортеці Азов 1696 р. (інв. № И-2525). У другій половині ХІХ ст. хрест знаходився у Казанській церкві, куди потрапив з архієрейської ризниці. Староста церкви здав його до крамниці як старий і непотрібний в рахунок сплати за нову чашу. Вчасно прочитаний краєзнавцями напис врятував пам'ятку від знищення. Поновлений хрест було повернуто на престол вищеназваної церкви.⁶ До музею надійшов 1922 р.

Хрест чотирикінцевий з медальйонами на кінцях у вигляді квадрифоліїв, розміром 31 x 16,5 см. Іконописна основа зображень майже така, як на хресті Я.Одоевського. Угорі карбовано Бога Отця та двох янголів, що летять до Розп'яття, поміж них – голуб. Обабіч Ісуса Христа зображено на повний зріст Богоматір та Іоанна Богослова. Проте, держак хреста трактовано по-новому, під впливом західноєвропейських гравюр. Внизу, під головою Адама, карбовані знаряддя страстей: колона з півнем, копіє і губка, меч, пук різок, молоток, кліщі, гвіздки, мішечок з розсипаними монетами, чаша, рукавички. По краю хрест з обох боків обведений джгутом і зигзагом. Бокові грані прикрашені смугою листя та стилізованих квітів. В порожнину хреста вкладено дерев'яний хрест. На верхній пластині витвору вибито московське річне тавро з літерами “С.Є” в колі, яке засвідчує, що хрест виготовлено того самого року, коли його піднесено чернігівським козакам. На звороті хреста карбовано одинадцять гладких медальйонів; на п'яти з них та на держаку вирізано рукою двох майстрів уставом і ошатним курсивом напис староукраїнською мовою: “ВО БЛГОВРЕМЕННОЕ ЦРСТВОВАНІЕ ВЕЛИКАГО ГДРА ЦРА ИВЕЛИКАГО КНЗЯ ПЕТРА АЛЕЗС•ЕВИЧА/ ВСЕЯ ВЕЛ И МАЛЫЯ Б•Л: РОС:САМОДЕРЦА/ ЗА ЩА СЛІВОГ РЕИМЕНТУ: ЯСНЕ: ВЕЛ: ЄГО: МИЛ: ПНА: ІОАННА: МАЗЕПЫ: ГЕТМАНА: ВОСКА ЕГО: ЦРСКОГО: ПРСТЛОГО ВЕЛ: ЗАПОРОЗКОГО/ РАД•ТЕЛНИ РАДИ СЛУЖБИ ПОД АЗОВОМ. ЄГО МЛ ПАНА ІЯКОВА ЛИЗОГУБА ПОЛКОВНИКА ЧЕРН•ГОВСКОГО НА ТО ЧАС МАЮЧОГО В ЗЛЕЦЕНЮ И НАД ИНИМИ ПОЛКАМИ ЗВЕРХНО/ КРЕСТ• СЕЙ ГСДНЬ З ПОЛКОВОЮ ЦРКВІЮ И ВСЕМИ УТВРАМИ ЦРКОВНИМИ ЄВЛІЕМ И СОСУДАМИ/ З ЕГО ВЕЛ ГДРА КАЗНИ ПОЖАЛОВАН ВПОЛК ЧЕРН•ГОВСКІЙ Л•ТА ОТ СОЗДАНІЯ МИР: ЗСД (7204) А ОТ ВОПЛОЦ: БГА СЛОВА АХС (1696) МЦА АВГ: а(1)”.

Тексти на квадрифоліях облямовані бароковою рослинною орнаментикою (мотив гранатового яблука та квітів на коротких стеблах). Найімовірніше, напис з'явився після отримання козаками цінного дарунка.

Від цих хрестів значно відрізняється срібний напребстольний хрест (інв. № И-2496), вкладений 1701 р. від імені померлого чернігівського полковника Якова Лизогуба його сім'єю до церкви святого Якова Єлецького монастиря, яка стала усипальницею цього славетного українського роду. Мабуть, пізніше саме цей “срібний визолочений хрест з підніжжям, карбованої роботи і випуклими при-

Хрест за взяття Азова –
лицевий бік

Хрест за взяття Азова –
напис на звороті

красами”, пожертвований полковником Я. Лизогубом згадується як реліквія монастиря, яку показували богомольцям. Одночасно подібний хрест офірувала і дружина полковника, але він не зберігся.⁷

Хрест чотирикінцевий із завершеннями у формі трилисника, перехрестя оздоблене променистим сьйвом. Аналогічної форми хрести прикрасили фасади зведених наприкінці ХУІІ-початку ХУІІІ ст. чернігівських храмів – Троїцького собору та Катерининської церкви. Хрест закріплено на стояні з двома бусинами та круглому опуклому піддоні. Сюжетні композиції виконано в техніці гравіювання, яка була панівною в українському золотарстві ХУІІ ст. На лицьовому боці – традиційне Розп’яття з благословляючим Богом Отцем, напівфігурами Богоматері, Іоанна та апостола Якова – патрона полковника. Дрібним штрихом реалістично передано мускулисте тіло Ісуса. Його руки з дещо завеликими долонями трохи прогнуті, ноги зігнуті в колінах, пробиті двома гвіздками, відповідно до візантійської іконографії, призбирана пов’язка, що прикриває стегна Христа, зав’язана збоку на вузол і спадає складками донизу. Постаті інших персонажів індивідуалізовані.

На звороті гравіювано струнку молоду Марію, що стоїть на хмарах з дитиною на руках. По краях – напівпостаті євангелістів з розкритими книгами в руках, їхні пози природні, обличчя персоніфіковані. Прообразом Божої Матері явно стала уславлена чудесами ікона Богородиці Троїцько-Іллінської, яка не раз відтворювалась у виданнях новгород-сіверської та чернігівської друкарень. За іконографічною схемою гравіюваний образ Богоматері найбільш близький до її зображень у книгах “Октоїх” та “Руно орошенное” Данила Туптала, надрукованих 1677, 1682, 1683 рр. Відмінність лише в тому, що на іконі відтворене поясне зображення Богородиці, а на хресті вона зображена у повний зріст. На лівій руці сидить немовля Ісус, якого мати підтримує за ніжки. Права рука притиснута до грудей. Смутне обличчя ледь схилене до дитини. Жінка зодягнута в довгий хітон. Голову вкриває омофор, який м’якими хвилястими складками покриває плечі, звисає на руках і спадає до ніг. Менш вдало майстер передав образ немовляти (порушено пропорції тіла, риси обличчя властиві підлітку). В лівій руці він тримає сувій, два пальці правої руки підняті догори. На тлі гравіюваних сюжетів хреста більш виразно виокремлюється піддон, вся поверхня котрого розкарбована соковитими галузками з квітами, виконаними у стилі бароко, а на стояні між трилисником ледь помітно вирізаний герб полковника і літери “АЛ”. Форма хреста, композиційна побудова сцен, технічні прийоми характерні для української металопластики другої половини ХУІІ ст., яка перебувала під значним впливом європейської та української графіки.

Важливу роль у літургійному дійстві православної церкви відіграє потир (у перекладі з грецької – чаша для пиття). Влите в нього вино, за християнськими віруваннями, перетворюється на кров Ісуса Христа, якою причащаються. Церковний потир символізує образ чаші, яку Ісус підніс своїм учням під час тайної вечері. З давніх часів потири намагались робити з дорогоцінних металів і прикрашати коштовним камінням. Традиційно вони мали вигляд круглої чаші на ніжці (стояні) з піддоном.

1926 р. з Троїцько-Іллінського монастиря та Спаського собору надійшли до музею два потири (інв. №№ ІІ-2556, 2562), які за формою і художнім оздобленням багато в чому схожі між собою. Гарно підібрані пропорції їх складових – чаші, стояна, піддона – надають речам стрункості і витонченості. На чаші одягнуто прорізні, гравіровані ранньобароковим візерунком сорочки з широкими поздовжніми смугами, рясно оздобленими смарагдами, рубінами, емаллю зеленого, білого, синього кольорів. На круглі опуклі піддони спираються валики з високими пірамідальними шестигранниками, на срібному тлі котрих закріплені гладкі та мережчаті накладки з ренесансовою орнаментикою.

Дещо по-різному оформлено стояні. На потирі з Троїцько-Іллінського монастиря він має складну форму. Угорі вісім гнутих дужок з литими видовженими херувимами утворюють овал, в середині якого розміщена стилізована чаша з голівками янголів, під композицією – гранчаста бусина та сферична пукля, оздоблена бірюзою. В іншому потирі – стоян з яйцеподібною бусиною, в яку вмонтовано три розетки з коштовного каміння, між ними вилиті “ж”-подібні жмутки рослин та херувими з розпущеними крилами.

Художнє вирішення чаш та піддонів теж має свої особливості. Чашу першого потира прикрашає симетричний орнамент з примхливо вигнутих пагінців аканта та геральдичний

щиток під митрою, яку підтримують два янголи з архієрейськими атрибутами. Ймовірно, на ньому передбачалось вигравіювати ініціали або геральдичний знак архієпископа, який офірував дорогоцінний потир до новозбудованого Троїцького собору. Це міг бути Л.Баранович, фундатор храму, чи Ф.Углицький, який його освячував 1695 р. і одночасно з гетьманом І.Мазепою, дарителем срібного кіота на чудотворну ікону Іллінської Богоматері, міг зробити щедрий вклад до величної будови.⁸ На опуклому піддоні карбовано невисоким рельєфом візерунок у вигляді чіткої лінії пучків рослин, перехоплених кільцями. Більш складним декором та камінням прикрашено валик та шестигранник.

Хрест Я. Лизогуба – ліцевий і зворотній бік

На чаші зі Спаського собору гравіювано євангельські сцени “Зняття з хреста”, “Воскресіння”, “Преображення”, а між ними – герб офірувача – генерального обозного Війська Запорізького В.Дуніна-Борковського. На мережчатій сорочці в овальних медальйонах зображені поясні постаті євангелістів із символами в обрамленні акантово-квіткового узору. Досконало володіючи технічними прийомами, невідомий майстер реалістично відтворив багатофігурні композиції, євангелістів, наділивши їх індивідуальними рисами. Нижню частину потира карбовано шістьма голівками янголів серед гвоздик, півоній, тюльпанів. На зворотному боці піддона вирізано польською мовою дарчий напис: “Ten kielich ofiarował nachwale Boza Docerkwie Kafedralne S.Spasa Bazili Dunin Borkowski. Rok P.1687”.

Обом творам притаманні монументальність та вишуканість форм, гармонійність декору, підсиленого позолотою, барвистим камінням, емаллю та надзвичайно висока виконавська майстерність.

На пам’ятках відсутні будь-які тавра. Але близькість їхніх стильових ознак промовляє на користь того, що це витвори одного часу – доби раннього бароко, позначеного деякими рисами ренесансного мистецтва, що проявляється у формах піддона з гранчастими виступами, стоянів зі сферичною і яйцеподібною бусинами, у декорі з “ж” –подібними мотивами, у застосуванні переважно лиття і гравіювання. Проте, у формі чаш, їх орнаментативність уже проступають риси барокового мистецтва.

Подібної форми потири, напрестольні хрести з гранчастим піддоном та сферичною пуклею виготовлялись на теренах України у другій половині ХУІІ ст. Відсутність тавр дозволяє припустити, що потири – української роботи, але за складністю форм, рівнем технічного виконання вони стоять на кілька щаблів вище від знаних витворів місцевих золотарів. Час виготовлення речей можна обмежити вкладним написом (1687 р.). До речі, на піддоні потира з Троїцького собору вирізані кирилицею літери “ІКЛ”, які дозволимо собі розшифрувати як “Ігумен Крщонович Лаврентій”. Відомо, що Л. Крщонович був ігуменом Троїцько-Іллінського монастиря у 1685–1697 рр.

Центральне місце на церковному престолі у вівтарі займає дарохранильниця – священний предмет для зберігання святих дарів – просфор і вина, що символізують тіло і кров Христа. У старій Україні дарохранильниці називали гробницями, або кіотами, про що свідчать дарчі написи на них. Виготовлялись вони переважно із золота або срібла, інколи з олова чи міді, яку золотили. У ХУІІ ст. дарохранильниці робили у вигляді прямокутних гробниць, які увінчувались шпильми. Одна з таких гробниць (И-2597) надійшла до музею 1922 р. з чернігівської Миколаївської церкви. З напису зовні на дні довідуємося, що виготовлена вона “... КОШТОМ И НАКЛАДОМ СЛАВЕТНЕ УРОЖОНОГО ПАНА ЄВФИМИ ЛОБКА СОТНИКА НА ТОТ• ЧАС• БУДУЧОГО ВЫБЕЛСКОГО КТИТОРА ТОГ-

ДИ БЫВШОГО ВЫШИАПИСА ЦРКВИ ПЕРВОГО... РОКУ АХПК (1682) МЦА МАРТА КД (24) ДНЯ”. До речі, через п’ять років сотник вклав до цієї церкви срібний потир, який ще 1928 р. зберігався у музеї, подальша доля його невідома.⁹

Прямокутний саркофаг встановлено на ніжки у вигляді орлиних лап з галькою в пазурах, а на кришці в оточенні готичного хрестоцвіту здіймаються пірамідки з прорізним візерунком виткого стебла з квітами на золоченому тлі. На боковинах саркофага у круглих медальйонах гравійовані сцени страсного циклу (“Арешт Ісуса в Гефсиманському саду”, “Бичування Христа”, “Тайна вечеря”, “Воскресіння”, “Покладання в домовину”, “Моління про чашу”) в обрамленні майстерно карбованого листа, “ж”-подібних пучків рослин. Багатофігурні композиції вдало скомпоновані, досконало передано перспективу, постаті персонажів пластичні, рухливі, обличчя їх дещо схематичні, але не позбавлені індивідуальних рис. Загалом, зображення виконані під впливом українського графічного мистецтва ХУІІ ст.

Дарохранильниця Ю. Лобка – характерний витвір українського золотарства другої половини ХУІІ ст., в якому поєдналися елементи готики (форми шпилів, мережана зубчатка), ренесансу (волютоподібні деталі ніжок, “ж”-подібні жмутки рослин) та нового стилю — бароко (деяка розпливчатість орнаментики, використання переважно техніки карбування).

У ХУІІІ ст. під впливом стилю бароко дарохранильниці набувають монументальності, нагадуючи багатоярусні архітектурні споруди, прикрашені скульптурами малих форм. До такого типу пам’яток відносяться дві дарохранильниці, що походять з Борисоглібського та Троїцького соборів.

Дарохранильниця (інв. № И-2592) Борисоглібського собору двоярусна, має форму масивного саркофага, виготовленого з позолоченої міді і поставленого на ніжки-лапи з галькою в пазурах. На кришці закріплено чотири колонки, що підтримують аркове склепіння з балдахіном, під ним встановлена невеличка домовина із зображенням померлого Ісуса Христа. Над верхнім ярусом здіймається куполоподібна споруда із завитків аканта, в центрі котрої лите Розп’яття (втрачено) і пристоячі, по кутах височать двоярусні маківки. Увінчує композицію двобічний медальйон із зображенням воскреслого Христа та святої Трійці у сьайві.

Дарохранильниця
Борисоглібського собору

Стінки саркофага покриті срібними мережчатими рамками з візерунком рослинного плетива, ламаних стрічок, які оточують прямокутні платівки із зображеннями “Тайної вечері”, “Судилища”, “Несіння хреста”, “Бичування”, “Моління про чашу”. Особливу увагу привертає “Тайна вечеря”. Автор майстерно передав драматизм цього зібрання, що відбився в напружених позах апостолів, в різких складках їхнього одягу, квітчасної скатертини, що покриває стіл. З таким же динамізмом відтворені інші сцени пасійного циклу. Рослинною орнаментикою впереміж з черепашкою рясно оздоблено кришку, підставку саркофага, виті колонки, домовину Христа. Декоративність пам’ятки підсилювали фігури янголів зі знаряддям тортур, що були розмішені на кутах кришки, проте вони втрачені. За формою і декором це цілком зрілий бароковий твір, в якому вже проглядаються риси нового стилю - рококо з його панівним орнаментальним мотивом – стилізованою черепашкою.

Відсутність тавр не дає змоги установити ім’я талановитого автора цієї пам’ятки. Щодо дати її створення, то це друга половина ХУІІІ ст., не пізніше 1782 р., коли вона згадується в описі кафедрального собору, як дар ієромонаха Мануєвича, колишнього жителя чернігівського.¹⁰ Місцем створення твору може бути Київ, де 1767 р. знаним золотарем К.Чижевським виготовлено багатоярусну дарохранильницю,¹¹ другий ярус якої майже аналогічний верхній частині чернігівської пам’ятки, хоча іконографія зображень багато в чому схожа на зразки московської тореветики ХУІІІ ст. Подібне вирішення мала ще одна дарохранильниця з чернігівського архієрейського дому, на підніжжі якої був вирізаний напис: “СІЯ ГРОБНИЦА СД•ЛАНА ЗА НАСТОЯТЕЛЯ АРХИМАНДРИТА ВЛАДИМИРА 1777 ГОДА МЕСЯЦА СЕНТЯБРЯ 21 ДНЯ”.¹²

На жаль, дарохранильниця Борисоглібського собору дуже пошкоджена, чимало деталей втрачено, інші депаспортизовані і отримали нові інвентарні номери. Під час укладання музейного каталога церковних старожитностей віднайдено фото пам'ятки¹³, що допомогло відновити її загальний вигляд, наразі постає завдання реставрації цього високомистецького виробу.

Ефектно і величаво виглядає дарохранильниця (по війні верхній ярус отримав інв. № И-2591, нижній И-2599) з ризниці архієрейського дому, яка ще на початку ХХ ст. була окрасою вівтаря Троїцького собору.¹⁴ Це – струнка двох'ярусна башта, увінчана гранчастим куполом, над яким здіймався двобічний фініфтевий медальйон з “Преображінням” і “Успінням”, а вище – “Вознесіння” у сьйві (втрачено). Бічні стінки саркофагів обох ярусів оздоблені ажурними рамками з карбованими композиціями з історії життя і смерті Ісуса Христа: “Тайна вечеря”, “Покладання в домовину”, “Моління про чашу”, “Бичування”, “Розп'яття”, “Зняття з хреста”, “Несіння хреста”, “Вероніка з платом”. Останній сюжет навіяний західноєвропейським переказом про Вероніку, яка отримала з рук Христа на шляху до Голгофи плат з відбитком його лика, і який майже не зустрічається у православної іконографії. На боковинах купола у круглих медальйонах зображено перших святих православної церкви Бориса і Гліба та перших святих чернігівської землі князя Михаїла та його боярина Федора. Гробниця щедро прикрашена литими фігурами. На кутах кожного ярусу поставлено по чотири янголи на повний зріст, а біля верхів'я шпиля – ще два янголи, які ніби ширяють в позолочених хмарах. Профільовані смужки та купол рясно заповнені плетивом аканта, в'язками плодів, херувимами з розпростертими крилами, ланцюжком трилисника, пальметками, вузькими ложками. З бордюрів першого ярусу звисають гірлянди плодів, які дещо переобтяжують орнаментальне оформлення пам'ятки. За своїми формами, композиційною побудовою, бароковою орнаментикою витвір анонімного майстра “СМ” дуже близький до гробниць, виготовлених 1743 та 1758 рр. видатним майстром Іваном Равичем та українським золотарем, ім'я якого залишилось невідомим.¹⁵

Дарохранильниця

У музейній обліковій документації значиться ще одна дарохранильниця (інв. № И-2593), що належала Троїцькому собору. Насправді це – мощениця, результати дослідження котрої викладені в одній з наших статей.¹⁶ Як відзначалось, під мощеницю була пристосована скринька роботи гданського майстра Петра Роде III, виконана біля 1700 р. Незрозумілим залишалась наявність отворів для гвіздків чи гвинтиків на передній та бічних стінках скриньки. Допомогло визначити первісне призначення скриньки нещодавно віднайдене аналогічне зображення скриньки-чорнильниці теж гданської роботи кінця ХVІІ ст.¹⁷ Розташування отворів у нашій скринці співпадає з місцем кріплення чорнильного прибору до її стінок. У ХІХ ст. чорнильниця була пристосована для церковного вжитку. Замість неї у скриньку було вмонтовано покриту сріблом дерев'яну дошку із заглибинами для мощей.

Мощениця (чорнильниця)

В останнє десятиріччя церковні старожитності стали предметом прискіпливого вивчення науковцями музею, що дало змогу включити їх до наукового обігу, доповнити експозиції, створити нові виставки.

- ¹ Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание.-К., 1851.-С.264; Гумилевский Ф. Историко-статистическое описание Черниговской епархии.-Кн.2-Ч., 1873.-С.47-52; Кн.5-Ч., 1874.-С.23-69; Гумилевский Ф. Кафедральный собор Преображения Господня//Прибавление к «Черниговским епархиальным известиям» (далі – ЧЕИ).-1863.-№ 9.-С.294-304, № 10.-С.342; Козминский Д. Описание ризницы и библиотеки Черниговского Архиерейского дома//ЧЕИ.-1893.-№ 12.-С.370-371; № 13.-С.421-423; Кибальчич И. Один из подарков Петра Великого, пожалованных Черниговскому полку за взятие Азова 1696 года//ЧЕИ.-1883.-С.577-580; Платонов И. Черниговские кафедральные соборы и их достопримечательности.-Ч., 1899; Филоновский А. Опись ризницы и библиотеки Черниговского Елецкого Успенского монастыря//ЧЕИ.-1893.-№ 16.-С.580-615; Шугаевський В. Дари Юрія Василя Дуніна-Борковського//Науковий збірник за рік 1925. Записки Українського наукового товариства в Києві.-Т.ХХ.-1926.-С.53; Дроздов В. Датоване культове срібло XVII ст. в Чернігівському державному музеї//Чернігів і Північне Лівобережжя.-Ч.,1928.-С.325-346; Державний архів Чернігівської області.-Ф.679.-Оп.2.-Спр.4930.-Арк.40,51-53; Спр.4976.-Арк.36 зв.-37, 44-46.
- ² ЧЕИ.-1901.-№ 3.-С.90; Гумилевский Ф. Историко-статистическое...-Кн.3-Ч., 1873.-С. 18.
- ³ Энциклопедический словарь.-Спб., 1897.-Т.ХХХIа.-С.747.
- ⁴ Гольдберг Т., Мишуков Ф., Платонова Н., Постникова-Лосева М. Русское золотое и серебряное дело ХУ-ХХ веков.-М., 1967.-С.153, 176.
- ⁵ ЧЕИ.-1863.-№ 9.-С.294-296; Гумилевский Ф. Историко-статистическое...-Кн.5.-С. 23.
- ⁶ ЧЕИ.-1883.-№ 10.-С.577-580.
- ⁷ ЧЕИ.-1893.-№ 16.-С.584; -1902.-№ 21.-С. 700.
- ⁸ Адруг А., Арендар Г. Видатна пам'ятка золотарства//Сіверянський літопис.-1999.-№ 6.-С.46-52.
- ⁹ Дроздов В. Датоване культове срібло...-С. 340.
- ¹⁰ Гумилевский Ф. Историко-статистическое...-Кн.5.-С.28; ЧЕИ.-1909.-№ 3.-С.113-114; Платонов И. Черниговские кафедральные...-С. 28; ЧЕИ.-1892.-№ 16.-С. 704.
- ¹¹ Скарби Києво-Печерської лаври.-К.,1998.-С. 245.
- ¹² ЧЕИ.-1893.-№ 13.-С. 422-423.
- ¹³ Картины церковной жизни Черниговской епархии из IX вековой ея истории.-К., 1911.-С. 23.
- ¹⁴ Там само.-С. 62, 70.
- ¹⁵ Петренко М.З. Українське золотарство XVI-XVIII ст.-К.,1970.-С.97-99, 113-114.
- ¹⁶ Арендар Г. Гданське срібло в зібранні Чернігівського історичного музею ім.В.Гарновського//Скарбниця української культури. Збірник наукових праць.-Вип.2.-Ч., 2002.-С. 73.
- ¹⁷ Artystyczne zbiory Wilanowa. Katalog. Warszawa.-1979.-С. 224, № 141.